

УДК 347.961.9

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДКРИТТЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПО ВИДАЧІ СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЧАСТКУ В СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ПОДРУЖЖЯ, ЯКЕ ВИДАЄТЬСЯ В РАЗІ СМЕРТІ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ

Стаття присвячена дослідженню та аналізу актуальних питань відкриття нотаріального провадження по видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя. Вказано на проблемні питання, що мають місце під час відкриття даного нотаріального провадження. Звернено увагу на важливість змісту заяви про видачу даного свідоцтва.

Ключові слова: нотаріус, подружжя, нотаріальне провадження, заява, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя.

Актуальність обраної теми зумовлена наявністю неоднозначної практики, що складається у вітчизняному нотаріаті, коли нотаріуси для зменшення об'ємів власної роботи з матеріалами спадкової справи та здійснення державної реєстрації права власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя, у Державному реєстрі речових прав приймають від особи заяву про те, майно, що перебуває у спільній сумісній власності подружжя, належало померлій особі на праві приватної особистої власності. Таким чином не видаючи свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя. Зокрема, у Рівненській області протягом 2016 року державними нотаріусами було видано 110 свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя, в той час як свідоцтв про право на спадщину за законом – 7940 та свідоцтв про право на спадщину за заповітом – 4523. Всього державними нотаріусами Рівненської області протягом 2016 року було вчинено 22392 нотаріальних дій. Що стосується приватних нотаріусів Рівненської області, то протягом 2016 року ними було видано також 110 свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається у разі смерті одного з подружжя, в той час як свідоцтв про право на спадщину за законом – 6435 та свідоцтв про право на спадщину за заповітом – 3851. Приватними нотаріусами Рівненської області протягом 2016 року було вчинено 196132 нотаріальних дій.

Можливість видачі нотаріусом свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя на законодавчому рівні передбачена ст. 34, ст. 71 Закону України «Про нотаріат» [1], п. 2 Глави 11 Розділу II Порядку вчинення

нотаріальних дій нотаріусами України [2], наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» від 22.12.2010 року № 3253/5 (форма № 18 «Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя») [3].

Про вчинення нотаріальних проваджень за певним алгоритмом почали говорити відносно нещодавно, оскільки такі дії вчиняються не узгоджено та, іноді, у хаотичному порядку [4, с. 270]. Вважаємо це позитивним явищем, оскільки після вирішення даної проблеми на теоретичному рівні, слідуватиме впровадження вироблених позицій у норми закону та у практичну діяльність нотаріусів.

Погоджуємося з думкою С. Я. Фурси про те, що для систематизації процесуальних дій потрібно виділяти стадії у нотаріальному провадженні: відкриття нотаріального провадження, підготовка до вчинення нотаріального провадження та безпосереднє вчинення нотаріального провадження, результатом останнього буде нотаріальна дія [5, с. 365].

Оскільки метою даної роботи є аналіз стадії відкриття нотаріального провадження по видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя, то вважаємо за необхідне аналізувати традиційну стадію відкриття нотаріального провадження через призму даного нотаріального провадження.

Першою стадією вчинення нотаріального провадження по видачі даного свідоцтва є відкриття даного нотаріального провадження. У аналізованому провадженні такою дією є прийняття нотаріусом заяви про видачу даного свідоцтва.

За місцем відкриття спадщини нотаріусу подається особисто або надсилається поштою заява про видачу даного свідоцтва. Законодавством не передбачена чітка форма та-

кої заяви. Проте, зразки письмових заяв, що складаються особами та подаються нотаріусам для заведення спадкової справи, містяться у спеціальній нотаріальній літературі [6; 7].

Проаналізувавши наявні зразки та проекти заяв, можемо зробити наступний висновок рекомендаційного характеру щодо змісту заяви про видачу на ім'я заявника свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя.

У верхній частині заяви слід вказати до якого нотаріуса чи нотаріальної контори адресована дана заява. Нижче потрібно вказати прізвище, ім'я, по батькові заявника (того з подружжя, хто є живим), рік народження, серію та номер паспорту, ким і коли виданий останній, реєстраційний номер облікової картки платника податків за даними Державного реєстру фізичних осіб-платників податків, адресу проживання. Далі має міститися словосполучення про назву заяви «Заява про видачу свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя у разі смерті одного із подружжя» і викладений текст заяви. Далі обов'язково має бути дата та підпис заявника, посвідчувальний напис нотаріуса, підпис та прикладення печатки останнього.

Оскільки одержання частки у спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя є добровільним актом, то, у зв'язку з цим, слід акцентувати увагу на позиції Міністерства юстиції України, що закріплена у Методичних рекомендаціях, де вказується на обов'язок нотаріусів роз'яснювати особі, що пережила свого чоловіка чи дружину, право на подання заяви про видачу свідоцтва [5, с. 616]. Акцент у даній позиції слід зробити на тому, що це є правом особи. Якщо особа не бажає отримати дане свідоцтво, то дане її волевиявлення оформлюється заявою, в якій зазначається про відсутність вимог щодо отримання даного свідоцтва, оскільки дане майно належить померлому на праві особистої приватної власності.

У результаті аналізу п. 2 Глави 11 Розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України можна зробити висновок, що нотаріус повинен вимагати, окрім заяви про видачу на ім'я заявника свідоцтва, документ, який посвідчує шлюбні відносини подружжя та документи, які підтверджують право власності подружжя на майно для видачі аналізованого свідоцтва [2]. Дана норма допомагає зрозуміти для чого свідоцтво про шлюб та документи, які підтверджують право власності подружжя на майно подаються нотаріусу. Це робиться з метою з'ясування факту перебування майна у спільній сумісній власності подружжя – набуття права власності на таке майно у період перебування чоловіка та дружини у зареєстрованому шлюбі.

У випадку не бажання отримати дане свідоцтво особою, що пережила іншого з по-

дружжя, виникає запитання: чи потрібно особі подавати документи, які б підтверджували факт, що дане майно належить померлому на праві особистої приватної власності? Вважаємо, що так. Проте, на законодавчому рівні відповідь на дане питання відсутня.

Такими документами можуть бути договори, що підтверджують набуття права власності на майно до шлюбу, договори дарування та свідоцтва про право на спадщину, правостановлюючі документи на житло, що набуते за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду», а також правостановлюючі документи на земельну ділянку, що набута у власність померлої особи за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її/його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України [2].

Виникає ще ряд запитань: які документи потрібно подати нотаріусу в якості підтвердження того, що майно набуте за особисті кошти померлого на час перебування осіб у зареєстрованому шлюбі та чи потрібно доводити нотаріусу джерело набуття даних коштів?

Даючи відповідь на перше запитання, слід розуміти важливість аналізу даних документів, що проводить нотаріус, не тільки на стадії підготовки до вчинення нотаріального провадження по видачі даного свідоцтва, а й взагалі. У тексті договору може міститися вказівка про те, що майно набувалося за особисті кошти одного з подружжя у приватну особисту власність. Тому нотаріусам слід уважно вивчати документи, що можуть подаватися їм разом із заявою, в якій зазначається про відсутність вимог щодо отримання даного свідоцтва, навіть на стадії відкриття нотаріального провадження по видачі даного свідоцтва.

Щодо питання чи потрібно доводити нотаріусу джерело набуття даних коштів, якщо це прямо не «випливає» з поданих особою документів. Вважаємо, що такий факт встановлюється в суді у порядку окремого провадження, відповідно до положень ст. 234 ЦПК України [8]. До компетенції нотаріуса не віднесене питання встановлення фактів, що мають юридичне значення. Нотаріус уповноважений робити перевірку (ревізію) тих фактів, що вже наявні на відповідність їх закону та посвідчити дані факти.

Вважаємо, що заява про видачу даного свідоцтва є виявленням існуючого у особи права. Але не можна говорити про тотожність існування права на отримання даного свідоцтва та документального оформлення даного права. І відмова від такого права суперечить вітчизняному законодавству,

оскільки відсутнє положення про відмову від права того з подружжя, хто пережив іншого члена подружжя, у праві спільної сумісної власності на майно, що було набуте ними під час перебування у зареєстрованому у встановленому порядку шлюбі.

Потрібно пам'ятати, що всі дії, що будуть відбуватися з майном, що є у спільній сумісній чи особистій приватній власності особи, яка померла, у випадку відсутності особистого заповіту, вчинятимуться в інтересах сім'ї у межах аналізованого нотаріального провадження. Питання тільки у розмірі часток у праві власності на таке майно. Наприклад, за час спільного проживання в зареєстрованому шлюбі та за спільні кошти подружжям була придбана квартира. Після смерті чоловіка у нього залишилася дружина та єдиний син. У разі відсутності заповіту, дружина та син є спадкоємцями першої черги спадкування за законом. Дружина подає заяву про видачу їй свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя. За даним свідоцтвом вона отримує частку у праві власності на дану квартиру у розмірі $\frac{1}{2}$. За свідоцтвом про право на спадщину за законом дружина отримує частку у праві власності на дану квартиру у розмірі $\frac{1}{4}$ і син також отримує частку у праві власності на дану квартиру у розмірі $\frac{1}{4}$. Тобто, частка дружини у праві власності на дану квартиру становитиме $\frac{3}{4}$, а сина – $\frac{1}{4}$. У випадку подачі дружиною заяви про те, що дана квартира була придбана за особисті кошти померлого на час перебування у зареєстрованому шлюбі, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя, видаватися не буде. За свідоцтвами про право на спадщину за законом дружина та син отримують рівні частки у праві власності на дану квартиру у розмірі $\frac{1}{2}$ кожному.

Вважаємо, що відмова того з подружжя, що пережив померлого члена подружжя, від права власності на частку у спільному майні подружжя суперечить чинному законодавству. Особа, що звертається до нотаріуса з заявою про відмову від отримання такого свідоцтва повинна довести, що майно належить померлому на праві приватної особистої власності.

Як було з'ясовано раніше, особа звертається до нотаріуса того нотаріального округу з заявою про видачу даного свідоцтва, де має місце відкриття спадщини. Оскільки саме за місцем відкриття спадщини відкривається спадкова справа [9]. Виникає запитання: як відкривається спадкова справа?

Законодавче визначення терміну «спадкова справа» відсутнє, але у правилах ведення нотаріального діловодства міститься розділ, що присвячений особливостям формування спадкових справ [3]. У результаті аналізу даного розділу можна дійти висновку, що спадкова справа – це не просто групування

документів у певній послідовності, на підставі яких видається свідоцтво про право на спадщину за законом чи заповітом. Це комплекс дій процесуального характеру, проведення яких ініціюється спадкоємцями та здійснюється нотаріусом з метою оформлення у встановленому законом порядку прав на майно, що залишилося після спадкодавця.

Відповідно до положення, що закріплені у методичних рекомендаціях щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, спадкова справа на майно та майнові права померлого на території України може бути заведена тільки одна [10].

І для того, щоб з'ясувати заведена чи ні спадкова справа на ім'я померлого, нотаріусу слід звернутися до даних Спадкового реєстру. Даний реєстр був запроваджений наказом Міністерства юстиції України «Про запровадження Спадкового реєстру та внесення змін і доповнень до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України» від 07.04.2005 року № 33/5 [11].

Спадковий реєстр в Україні – це електронна база даних, яка містить інформацію про заповіти, спадкові договори, спадкові справи, видані свідоцтва про право на спадщину.

З 18 квітня 2005 року в Україні даний реєстр розпочав своє функціонування, як база даних, що сприяє захисту майнових прав фізичних та юридичних осіб [12]. З роками успішного функціонування даного реєстру відбувається його наповнення новими даними та перенесення інформації з Єдиного реєстру заповітів і спадкових справ у новий реєстр.

Пошук у даному реєстрі нотаріус здійснює за параметрами прізвища, ім'я, по батькові померлого та датою його смерті. У випадку наявності у даному реєстрі вже заведеної спадкової справи іншим нотаріусом, нотаріус переадресовує особу-заявника та направляє його заяву, якщо така вже складена, до того нотаріуса, який вже відкрив спадкову справу на ім'я померлого.

Якщо інформація у Спадковому реєстрі відсутня, то нотаріус заводить дану спадкову справу. Тобто, робить у даному електронному реєстрі відповідний запис.

На практиці може виникнути запитання про те, чи потрібно подавати свідоцтво про смерть особи для заведення спадкової справи.

Відповідно до положення про Спадковий реєстр, витяги та інформаційні довідки зі Спадкового реєстру про посвідчені заповіти та спадкові договори видаються іншим особам, крім заповідача та відчужувача, тільки після смерті останніх за умови пред'явлення свідоцтва про смерть або іншого документа, що підтверджує факт смерті заповідача, спадкодавця [13]. Тобто, у даній ситуації заявнику необхідно пред'являти свідоцтво про

смерть особи. Проте, відповідно до п. 2.2. Глави 10 Розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, нотаріус при заведенні спадкової справи за даними Спадкового реєстру перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту [2]. І у останній ситуації пред'явлення такого свідоцтва є обов'язковим.

М. В. Бондарева радить нотаріусам брати заяву на нотаріальному бланку із засвідченням справжності підпису потенційного спадкоємця на них. В разі якщо заява пишеться в присутності нотаріуса, то оформляти її як вхідну документацію з направленням в РАЦС відповідного запиту [14].

Заява, що стала підставою для відкриття провадження по спадковій справі, підлягає реєстрації у Книзі обліку спадкових справ нотаріуса у день надходження. Якщо така заява надійшла до нотаріуса поштою, то даний документ ще підлягає реєстрації у Журналі реєстрації вхідної кореспонденції. Кожна спадкова справа, що заводиться у будь-якого нотаріуса повинна мати власний індивідуальний номер, що складається з порядкового номеру спадкової справи, відповідно до відомостей Книги обліку спадкових справ та року заведення. Також інформація про заведення спадкової справи негайно заноситься до Алфавітної книги обліку спадкових справ та до Спадкового реєстру. Витяги із Спадкового реєстру про перевірку наявності (відсутності) спадкової справи та про її реєстрацію долучаються до спадкової справи [10].

Щодо строку подання такої заяви, то вважаємо, що даний документ повинен бути поданий у шестимісячний строк з моменту відкриття спадщини. Оскільки свідоцтво про видачу даного свідоцтва видається на підставі даної заяви і видача такого свідоцтва у процесуальному ланцюжку передуватиме видачі свідоцтв про право на спадщину за заповітом чи законом.

Можемо зробити висновок, що на першій стадії вчинення нотаріального провадження по видачі даного свідоцтва нотаріус приймає від особи, що пережила другого з подружжя письмову заяву про видачу даного свідоцтва та перевіряє у Спадковому реєстрі наявність раніше заведеної спадкової справи. Якщо така інформація відсутня, то заводить її самостійно на підставі подання заяви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
2. Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства Юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 632 [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу до наказу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.

3. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства: Наказ Міністерства юстиції України від 22.12.2010 року № 3253/5 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 98. – Ст. 164 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до наказу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10>.
4. Спадкове право. Нотаріат. Адвокатура. Суд: наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко [та ін.]; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Вид. Фурса С. Я.: КНТ, 2007. – 1216 с.
5. Теорія нотаріального процесу: Науково-практичний посібник / За заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. – 920 с.
6. Шепітко В. Спадщина. Як має діяти нотаріус / В. Шепітко // Нотаріат для Вас. – 2006. – № 10. – С. 8–19.
7. Грищенко Л. Зразки документів / Л. Грищенко // Довідник нотаріуса. – 2015. – № 3. – С. 59–66.
8. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
9. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
10. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя: Рішення Міністерства юстиції України від 29.01.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до рішення: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-09>.
11. Про запровадження Спадкового реєстру та внесення змін і доповнень до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 07.04.2005 № 33/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до наказу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0373-05>.
12. Криницька Н. Спадковий реєстр та місце у ньому спадкового договору / Н. Криницька // Нотаріат для Вас. – 2006. – № 5. – С. 11–12.
13. Положення про Спадковий реєстр: Наказ Міністерства юстиції України від 11.07.2011 № 831/19569 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до наказу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11>.
14. Бондарева М. В. «Відкриття спадщини» і «заведення спадкової справи»: суть і співвідношення / М. В. Бондарева // Цивільстична процесуальна думка. – 2016. – № 4. – С. 6–10.

Сусь Юлія Степановна

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОТКРЫТИЯ НОТАРИАЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА ПО ВЫДАЧЕ СВИДЕТЕЛЬСТВА О ПРАВЕ СОБСТВЕННОСТИ НА ДОЛЮ В ОБЩЕМ ИМУЩЕСТВЕ СУПРУГОВ, ВЫДАВАЕМОЕ В СЛУЧАЕ СМЕРТИ ОДНОГО ИЗ СУПРУГОВ

Статья посвящена исследованию и анализу актуальных вопросов открытия нотариального производства по выдаче свидетельства о праве собственности на долю в общем имуществе супругов, выдаваемое в случае смерти одного из супругов. Указано на проблемные вопросы, имеющие место во время открытия данного нотариального производства. Обращено внимание на важность содержания заявления о выдаче данного свидетельства.

Ключевые слова: нотариус, супруги, нотариальное производство, заявление, свидетельство о праве собственности на долю в общем имуществе супругов, выдаваемое в случае смерти одного из супругов.

Sus Yuliya

CURRENT ISSUES OF OPENING PROCEEDINGS ON NOTARY CERTIFICATE OF OWNERSHIP SHARE IN MARITAL PROPERTY, WHICH APPEARS TO BE THE DEATH OF A SPOUSE

The article is devoted to the study and analysis of current issues opening notarial proceedings for the issuance of certificate of right of ownership of the share in the common property of the spouses issued in the event of the death of a spouse. Specified on issues that take place during the opening of the notary proceedings. Attention is paid to the importance of the content of the application for a certificate.

Key terms: notary, marriage, notary proceedings, application, certificate of ownership share in marital property, which appears to be the death of a spouse.

Шрамова Олександра Сергіївна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УДК 347.6–612.6 (477)

НОТАРІАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ З ВИДАЧІ СВДОЦТВА ПРО ПРАВА НА СПАДШИНУ У ВИПАДКУ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ СМЕРТІ ДИТИНИ, ШО ВХОДИЛА ДО КОЛА СПАДКОЄМЦІВ

У статті розглянуто поняття перинатальної смерті, її види та юридичні наслідки, а також документи, що можуть слугувати доказами перинатальної смерті дитини в нотаріальному процесі. Визначено, що у випадку ранньої неонатальної (постнатальної) смерті дитини виникає спадкова трансмісія, причому єдиним спадкоємцем першої черги зазвичай є матір дитини. Окреслено коло обставин, що можуть слугувати підставою для усунення від спадкування після дитини, що була зачата за життя спадкодавця, народжена живою після його смерті та померла на першому тижні життя.

Ключові слова: спадкове право, перинатальна смерть, спадкова трансмісія, дитина на пренатальній стадії розвитку, усунення від спадкування.

Постановка проблеми. Дитина, що була зачата за життя спадкодавця та народжена живою після його смерті, входить до кола спадкоємців. Втім, її спадкова правоздатність виникає з моменту народження живою. Поняття перинатальної смерті охоплює як випадки мертвонародження, так і випадки смерті дитини протягом перших семи діб життя, що має значення для виникнення спадкової трансмісії. Причина ж перинатальної смерті дитини не відображується у документах, що подаються нотаріусу, однак має значення для можливого усунення від спадкування негідних спадкоємців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками проблематика правового становища дитини на пренатальній стадії розвитку викликає жвавий інтерес вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так, серед українських вчених, що останнім часом найбільш активно займаються дослідженням цієї проблеми, можна відзначити Т.В. Водоп'ян, О.В. Розгон, Л.Д. Любич, Б.В. Островську, К.М. Левандовські та ін. Серед російських вчених значний спектр питань у сфері правового становища дитини на пренатальній стадії розвитку розглянули у своїх дисертаціях Н.І. Беседкіна, Л.О. Ертель, О.М. Журавльов-